

ФЈОДОР СОЛОГУБ

СЕНКЕ

1.

Сувоњав и блед, дванаестогодишњи Волођа Ловљев тек што се вратио из гимназије и чека позив на ручак. Стоји у гостинској соби поред клавира и прелистава последњи број *Њиве*.

Из часописа испаде некаква књижица, наштампана на танком, сивом папиру – реклама за илустровани часопис. У њој издавач набраја будуће сараднике, све сама чувена књижевничка имена. Волођа поче расејано да прелистава сивкасту књижицу, овлаш разгледајући илустрације. Његово бледо лице са крупним очима делује уморно.

Једна страница одједном заинтересова дечака и примора га да још више рашири очи. Од врха до дна странице било је поређано шест цртежа: приказивали су различите положаје руку, чије сенке на зиду образоваху тамне силуете – дамску главицу у некаквом смешном, рогатом шеширу, бика, магарца, веверицу, још понешто.

Осмехујући се, Волођа се удубио у разгледање цртежа. Позната му је била та забава: знао је да намести прсте једне руке тако да се на зиду појави зечија глава. Али овде је било и онога што раније није виђао; и што је најважније – овде су све фигуре биле прилично компликоване, за обе руке.

Волођа одмах пожелеле да изазове на зиду такве сенке. Али сада, при мутној светлости јесењег смираја, сигурно неће испати добро. Треба узети ту књижицу, помисли, ионако никоме не треба.

Тог тренутка зачу у суседној соби глас мајке и кораке који су се приближавали. Поцрвеневши због нечег, он брзо тутну књижицу у џеп, одскочи од клавира и крете у сусрет својој мами, која му

је прилазила, нежно се осмехујући, тако налик на њега, са истим таквим крупним очима на лепом, бледом лицу.

Мама, по обичају, пита:

– Какве су данас новости?

– Ништа ново – тмурно ће Волођа.

Међутим, одмах му се учини да грубо говори с мамом, и застиде се. Љубазно се осмехну и поче да се присећа шта је било у гимназији – али притом осети још већу озлојеђеност.

– Пружињин се опет показао – поче он да прича о наставнику, којег гимназисти нису волели због његове осиноности. – Леонтјев је одговарао и збунио се, а он му каже: „Све је то лањски снег.”

– А ви одмах све узимате за зло – рече мама, осмехујући се.

Волођа мало поћута. Уздахну и рече прекорно:

– Сви журе.

– Ко то? – пита мама.

– Па наставници. Сваки хоће што пре да заврши предавања, да утврди с нама градиво пред испит. Ако нешто приупитамо, убеђени су да хоћемо да их замајавамо до звона, како не бисмо одговарали за оцену.

– А ви после часа питајте.

– Али они и после часова журе – кући или у женску гимназију, где исто држе наставу. Никакве паузе – сад геометрија, сад грчки...

– Не зановетај.

– Лако је то рећи.

Мама се благо осмехну.

2.

После ручка Волођа иде у своју собу да учи. Соба му је сасвим по страни, прави кабинет за главу породице. Мама се брине да Волођи буде удобно – ту је све што му може затребати. Ту Волођи нико не смета – чак ни мама не навраћа у ово време. Она ће доћи касније, да му помогне, ако то буде потребно.

Волођа је марљив дечак и, како се то каже, способан. Али данас му се не учи. Ма ког предмета се латио, пало би му на памет нешто непријатно – сетио би се наставника из тог предмета, његове заједљиве или грубе опаске, изречене као узгред, али која је знала да уједе за срце осетљивог дечака.

Изгледало је да се часови само отаљавају: наставници су били незадовољни, настава није ишла како треба. Њихово лоше расположење прелазило је на Волођу, и сада га је са страница књига и свесака запахнула суморна и нервозна nelaгода.

С једне лекције журно је прелазео на другу, трећу, и то искрсавање тричарија које све треба неодложно обавити, да сутра не би био назван „лањским снегом”, та бесмислена и излишна јурњава доводила га је до беса. Он поче да зева од досаде и једа, и нестрпљиво да млатара ногама, нервозно се љуљајући на столицама. Али беше уверен да све лекције треба научити, да је то важно, да од тога зависи цела његова судбина – и савесно је извршавао ту досадну обавезу.

Ненадно направи на страници мрљу од мастила, и одложи перо. Доброно је загледавши, процени да ју је могуће састругати перорезом. Обрадовао се разоноди. Али на столу није било ножа. Волођа завуче руку у џеп и потражи тамо. Међу свакојаким ситницама и којештаријама, којима је из дечачке навике пунио џепове, напипа перорез и извуче га, а са њим и некакву књижицу. Није одмах спознао каква је то хартија у његовој руци. А онда се сети да је то књижица са сенкама – и изненада се обрадова и живну. Тачно, то је баш та књижица, на коју је већ био заборавио заузет лекцијама.

Он хитро скочи са столице, помаче лампу ближе зиду, и обазре се у правцу притворених врата – да неко не би ушао. Отворивши књигу на познатој страници, стаде пажљиво да разгледа први цртеж и да према њему намешта прсте. Сенка је прво испадала лоше, нејасно – Волођа је премештао лампу и тако и овако, савијао и исправљао прсте – и најзад добио на белим тапетима своје собе женску главицу с рогатим оглављем.

Волођа се обрадова. Како је искошавао руке и благо мицао прстима – главица се клањала, смешила, правила свакакве гримасе. Волођа пређе на другу фигуру, затим на остале. Ниједна му на почетку није успевала, али на крају их је све савладао.

У таквом занимању провео је око пола сата, заборавивши на часове, на гимназију, на све на свету... Одједном се иза врата зачуше познати кораци. Волођа се зајапури, ћушну књигу у џеп, брзо врати лампу на место, при чему је скоро обори – и седе, нагнувши се над свеску. Уђе мама.

– Хајде да пијемо чај, Волођењка – рече она.

Волођа се претварао да гледа у мрљу мастила и да се спрема да отвори перорез. Мама му нежно положи руку на главу. Волођа спусти перорез и, сав зајапурен, приви се уз маму. Мама очигледно није ништа приметила, и Волођа се радовао томе. Па ипак га је било стид, као да је ухваћен у неком глумом несташлуку.

3.

На округлом столу насред трпезарије самовар тихо певуши своју зујкаву песмицу. Лустер излива по белом столњаку и тамним

тапетата дремљиво расположење. Мама се нешто замислила, наклонивши своје прекрасно бледо лице. Волођа положи руке на сто и промеша кашичицом чај. Слатки напиток се вртложио, док су ситни мехурићи мрешкали његову површину. Сребрна кашичица тихо звецну... Врела вода, плускајући, потече из славине самовара у мамину чашу. Кашичица на тањирић и на столњак баца лагану, у чају растворену сенку. Волођа је помно посматра: међу сенкама слатких вртложића и ситних мехурића ваздуха, на нешто га је подсећала... али на шта, Волођа није знао. Ма колико померао и вртео кашичицу, подешавао је прстима – ништа није испало. „Па ипак” – тврдоглаво реши он – „сенке се не праве само уз помоћ прстију. Могу помоћу свега, само треба знати како.”

И Волођа поче да проучава сенке самовара, столица, мамине главе, сенке које је бацало посуђе на сто – и у свим тим сенкама тражио је сличност са нечим. Мама је говорила – Волођа није пажљиво слушао.

– Како сада учи Љуша Ситњиков? – пита мама.

Волођа је у том тренутку посматрао сенку посуде за млеко. Трже се и журно одговори:

– Као мачка.

– Волођа, па ти спаваш – чуди се мама. – Каква мачка?

Волођа поцрвене.

– Не знам, откуд ми то – рече – Извини, мамице, нисам те чуо.

4.

Сутрадан, пре чаја, Волођа се опет сетио сенки и опет се бавио њима. Једна сенка му никако није успевала, ма како намештао и савијао прсте.

Волођа се тако занео да није приметио мамин долазак. Зачувши шкрипање врата, он тутну књигу у џеп и збуњено се окрене од зида. Али, мама је већ гледала у његове руке, и панична забринутост блесну јој у крупним очима.

– Шта то радиш, Волођа? Шта си то сакрио?

– Ништа, само тако – мрмља Волођа, црвенећи и смушено се врпољећи.

Мами се због нечега учинило да је Волођа хтео да припали и да је сакрио цигарету.

– Волођа, одмах да си показао шта то кријеш – рече она уплашеним гласом.

– Стварно, мама...

Мама узе Волођу за лакат.

– Зар хоћеш да ти ја претурам по џеповима?

Волођа поцрвене још јаче и извуче књижицу из џепа.

– Ево – рече он, пружајући је мами.

– Шта је то?

– Па ето – узео Волођа да објашњава – ту има малих цртежа – а ово овде су, видиш, сенке. Показивао сам их на зиду, али ми није испадало баш најбоље.

– Шта ту има да се крије – рече мама, умирена. – Какве су то сенке, покажи ми.

Волођа се застиде, али послушно стаде да их показује мами.

– Ево ово је глава ћелавог господина. А ово је – глава зеца.

– Ето – рече мама – како ти учиш лекције.

– Ја то, мама, само понекад.

– Па наравно. А што онда црвениш, мали мој? Али доста о томе, ја знам да ти радиш све како треба.

Мама разбаруши Волођину кратку косу. Волођа се насмеја и загнури ужарено лице у мамина недра... Мама је већ била отишла – а Волођа је још увек осећао нелагоду и стид. Мама га је затекла у разоноди коју би он сам исмејао, да је ухватио неког другог.

Волођа је знао да важи за паметног дечака, сматрао је себе озбиљним, а све ово је, ипак, забава која пристаје само доконим девојчицама. Он гурну књижицу дубоко у фиоку свог стола, и није је вадио отуда више од недељу дана, а ни сенке му те недеље нису падале на памет. Можда би се само понекад увече, прелазећи с предмета на предмет, осмехнуо на помисао на даму с рогатом главицом – понекад се чак машио фиоке с књижицом, али би се одмах сетио како га је мама затекла, застидео се – и брже боље латио учења.

5.

Волођа и његова мама, Јевгенија Степановна, живели су на периферији губернијског града, у кући која је била мамино власништво. Јевгенија Степановна је већ десет година удовица. Сада јој је тридесет и пет, још је млада и лепа, и Волођа је нежно воли. Она живи само за сина, ради њега учи грчки и латински и преживљава све његове ђачке проблеме. Тиха и нежна, помало плашљиво посматра свет својим крупним очима, које кротко сјаје на њеном бледом и прелепом лицу. Имали су и кућну помоћницу. Прасковја, мрзоволна удовица из грађанског сталежа, беше снажна, чврста жена; имала је око четрдесет и пет година, али по својој строгој ћутљивости пре је личила на стогодишњу старицу. Волођа је желео да сазна шта ли то она мисли током дугих зимских вечери, седећи у кухињи, док јој се у кошчатим рукама, звецкајући, равномерно крећу хладне штрикаће игле, а суве

усне нечујно збрајају окца... Да ли се сећа мужа пијанице? Или рано умрле деце? Или јој се причињава усамљена и незбринута старост? Безнадежно суморно и строго беше њено скамењено лице...

6.

Дуго јесење вече. Напољу пада киша и дува ветар. Како монотно, како равнодушно светли лампа! Волођа се налактио и сав пресамитио преко стола, зурећи у бели зид собе. Не разазнаје беличасте цветове на тапетима... Та досадна бела боја... Бели абажур делимично заклања светлост лампе. Цела горња половина собе је у полусенци.

Волођа подиже увис десну руку. Преко зида осенченог абажуром протеже се дугачка сенка, слабо оцртана, мутна... Сенка анђела који одлеће у небо од порочног и јадног света, прозрачна сенка широких крила, са главом која је тужно клонула на груди... Нежне руке анђела зацело односе из света нешто значајно и заборављено... Волођа дубоко уздахну. Лагано спусти руку. Очи пуне мрзовоље обори на своје књиге.

Дуго јесење вече... Досадна бела боја... Иза зида као да неко плаче и нариче...

7.

Мама већ други пут затиче Волођу пред сенкама. Овога пута фигура му је савршено успела, диви јој се, приморавајући бика да истеже врат док риче. Али мама је незадовољна.

– Ето како ти учиш! – рече прекорно.

– Само мало, мама – стидљиво прошапута Волођа.

– Тиме се занимај у слободно време – наставља мама. – Ниси више мали – како те није срамота да губиш време на такве глупости!

– Мамице, нећу више.

– Само квараш очи.

– Стварно нећу.

Али Волођи је било тешко да испуни обећање. Заволео је да прави сенке, и жеља за тим често га је обузимала усред неког незанимљивог часа. Та занимација му је понекад одузимала много времена и сметала му у учењу. Морао је да надокнађује градиво, све на уштрб сна. Али како да престане? Пошло му је за руком да измисли неколико нових фигура, и то не само уз помоћ прстију. Те фигуре су живеле на зиду и, како се понекад Волођи чинило, водиле с њим занимљиве разговоре. Уосталом, он је одувек био сањар.

8.

Ноћ је. У Волођиној соби је мрак. Волођа је легао у постељу али не спава му се. Лежи на леђима и гледа у таваницу.

Улицом иде неко с фењером. Ево на таваници његове сенке, усред црвених светлосних мрља. Очито се фењер клати у рукама пролазника – сенка лелуја неравномерно и трепераво.

Волођи постаје због нечега тескобно и страшно. Он брзо навлачи покривач преко главе и, сав дрхтећи од журбе, леже на десни бок, и почиње да машта. Обузима га топлина и нежност. У његовој глави склапају се миле, наивне маштарије, оне, што га посећују пред спавање. Често му, кад легне да спава, дође одједном страшно, као да постаје све мањи и слабији. Онда се крије међу јастуке, заборављајући на дечачке грубости, постаје нежан и драг, пожели да загрли и изљуби маму.

9.

Сумрак постаје све гушћи. Сенке се сливају једна у другу. Волођа се растужио. Ево и лампе... Светло се излива на зелено сукно стола, по зиду се устумарале неухватљиве, дражесне сене. Волођа осети прилив радости и одушевљења и пожури да извуче сивкасту књижицу.

Бик риче... Дама се звонко смеје... Како зле очи има овај ћелавко!

А сада оно своје.

Степа. Путник са завежљајем у руци. Однекуд допире тужна и отегнута песма скитнице...

Волођа је срећан и тужан.

10.

– Волођа, већ трећи пут видим код тебе ову књижицу. Зар се ти сваке вечери бавиш њом?

Волођа је збуњено стајао поред стола, као ухваћен на делу, и премегао књигу врелим и влажним прстима.

– Дај ми то овамо! – рече мама.

Волођа јој смушено пружи књигу. Мама је узео и ћутке отиде, а Волођа седе да учи. Стидео се што је својом тврдоглавошћу огорчио маму. Био је киван, што му је књига одузета, и посрамљен, што је себе довео до тога. Осећао се веома неугодно, мучила га је љутња на маму: било га је срамота да се љути на њу, али није могао да се уздржи. И зато што је та љутња била срамна, он се још више љутио и жестио. „Па нека је узела” – помисли он, најзад – „снаћи ћу се некако.”

И стварно, Волођа је већ знао фигуре напамет, користио је књигу тек онако, сигурности ради.

11.

Мама се латила књижице са цртежима сенки, отворила је – и замислила се. „Шта има привлачно у њима?“ – помисли. – „Па он је паметан, добар дечак, и одједном се занима за такве глупости!“ „То онда можда и нису бесмислице. Шта је онда посреди?“ – упорно се питала.

Чудна бојазан рађала се у њој – некаква зебња пред црнилом тих цртежа. Она устаде и запали свећу. Са сивкастом књижицом у рукама приђе зиду обузета лошим предосећањем. „Да, треба коначно сазнати, о чему се ту ради“ – одлучи, и стаде пажљиво да прави сенке, од прве до последње. Упорно и пажљиво савијаше прсте и извијаше руке, док није добила ону фигуру која јој је била потребна. Нејасно, бојажљиво осећање рађало се у њој. Трудила се да га победи. Али бојазан је расла и обузимала је. Руке почеше да јој дрхте, а сумрачне мисли похиташе у сусрет претећим тлапњама...

Одједном зачу корак сина. Задрхта, сакри књигу и угаси свећу.

Волођа уђе и заустави се код прага, збуњен, што мама строго гледа на њега и стоји поред зида у незгодном и чудном положају.

– Шта ти треба? – упита мама строгим и испрекиданим гласом.

Издајека се досећајући, Волођа пожури да одагна нејасне слутње, и обрати се мами.

12.

Волођа отиде.

Мама прође неколико пута по соби. Приметила је да се за њом, по поду, креће сенка, и – чудна ствар! – по први пут у животу поста јој незгодно због те околности. Помисао да има сенку упорно јој се враћала у главу – и Јевгенија Степановна се због нечега уплаши, и чак се трудила да је не опажа. А сенка је пузала за њом и зачикивала је. Јевгенија Степановна се трудила да мисли на нешто друго – али узалуд.

Изнаенада се заустави, бледа и узбуђена.

– Па шта, сенка као сенка! – узвикну она гласно, са необичним бесом лупајући ногама – најзад, шта би то могло да значи, шта?

И одједном схвати да је глупо тако викати и лупати ногама, и утихну. Приђе огледалу. Њено лепо лице беше блеђе него обично, и усне јој подрхтаваху од страха и једа.

„Нерви“ – помисли – „треба да се саберем, иначе је готово са мном.“

13.

Падао је сумрак. Волођа је утонуо у маштање.

– Хајдемо у шетњу – рече мама.

Али и на улици су свуда биле сенке, вечерње, тајанствене, неухватљиве – и шапутале би Волођи нешто блиско и бескрајно тужно. У измаглици блеснуше две-три звезде, далеке и туђе. Волођа, да се умили мами, поче разговор баш о звездама.

– Мама – рече, не примећујући да је прекинуо маму, која му је нешто причала – тако ми је жао што је немогуће доспети до оних тамо звезда.

Мама погледа небо и рече:

– Па и не треба. Нама је само на земљи добро, тамо је – нешто друго.

– Како слабашно сијају! Уосталом, тако је боље.

– Зашто?

– Када би сијале јаче, онда би и оне бацале сенку.

– Волођа, па ти само на то мислиш?

– Ја то, мама, и нехотице – рече Волођа покајнички.

14.

Волођа се још увек трудио да што боље учи – није хтео да немаром повреди маму. Али сву своју уобразиљу користио је да свечери на писаћи сто наслаже предмете, који би одбацивали нове, чудесне сенке. Распоређивао их је на све могуће начине, не би ли се на зиду појавиле контуре, које је било могуће осмислити. Ти обриси су му постајали блиски и драги. Они нису били неми, они су говорили – Волођа је разумео њихов жуборави језик.

Разумео је патњу усамљеног пешака, што по јесењој лапавици хода широким друмом, са штапом у дрхтавој руци, са завежљајем на погрбљеним леђима. Разумео је на шта се жали шума завејана снегом, кроз шкрипу својих смрзнутих грана у зимском затишју, о чему гракће троми гавран на оседелом храсту, над чиме тужи забринута веверица у опустелом дуплу. Разумео је због чега, на туробном јесењем ветру, плачу старе, бескућне просјациње, док у изанђалим ритама дрхтуре на скрајнутом гробљу, између трошних крстача и безнадежно црних гробова. Разумео је њихову горку чамотињу и самозабрав.

15.

Мама је приметила да Волођа наставља своју игру. За ручком му је рекла:

– Па има и других ствари, Волођа.

– Којих?

- Па можеш да читаш нешто.
- Чим почнем да читам, помислим како бих правио сенке.
- Смисли нешто друго – макар и мехуриће од сапунице.
- Волођа се тужно осмехну.
- Мехурићи ће узлетети, а за њима и сенке на зиду.
- Волођа, тако ћеш на крају уништити нерве. Тек сад видим: чак си и омршавио због тога.
- Претерујеш, мама.
- Не изврдавај. Све знам – ноћима лоше спаваш, понекад бунцаш. Замисли да се разболиш.
- Још само то је фалило.
- Или, не дај Боже, да полудиш или умреш – како ћу то преживети!
- Волођа се насмеја и баци мами у загрљај.
- Мамице, нећу умрети. Нећу више то радити.
- Мама примети да је Волођа на ивици суза.
- Но, доста је било – рече она – Бог је милостив. Видиш како су ти нерви попустили – и смејеш се, и плачеш.

16.

Мама је забринуто и помно посматрала Волођу. Сада јој се свака ситница чинила важном. Приметила је да је Волођина глава благо асиметрична: једно уво је било више од другог, брада мало искривљена у једну страну. Мама се погледа у огледало и примети да је Волођа и по томе сличан њој. „Можда је то” – мислила је – „један од симптома лошег наслеђа, дегенерације? И у коме је тада корен зла? Да ли сам ја тако неуравнотежена? Или отац?”

Јевгенија Степановна се присети покојног мужа. Беше то не може бити дражи и бољи човек, али слабе воље, са бесмисленим поривима у разним правцима, час усхићен, час мистично расположен, маштао је о бољем друштвеном уређењу, ишао у народ – и није се трезнио последњих година живота. Био је млад када је умро – имао је свега тридесет и пет година... Мама је чак одвела Волођу код лекара и описала његову болест. Лекар, оптимистичан млађи човек, саслушао је подсмешљиво, дао некакве савете у вези са дијетом и режимом живота, пратећи све то шаљивим каламбурима, весело исписао „рецептић за микстурицу”, и шеретски додао, тапшући Волођу по леђима:

– А најбољи лек су – батине.

Мама се јако увредила у Волођино име, али је сва остала упутства у потпуности спровела.

17.

Волођа седи у учионици. Досадно му је. Расејано слуша.

Онда подиже очи. На таваници према предњем зиду учионице креће се сенка. Волођа примети да долази из првог прозора. Прво је легла од прозора према средини разреда, а затим брзо шмугнула даље – очигледно је неко ишао улицом. Још док се ова сенка кретала, са другог прозора паде нова, спочетка ка задњем зиду, да би се затим почела брзо кретати ка предњем. Исто се поновило и са трећим и четвртим прозором – сенке су падале у учионицу, на таваницу, и како се пролазник кретао напред, оне су се повлачиле уназад. „Да” – помисли Волођа – „овде није као на отвореном, где се сенка вуче иза човека; ту, када човек иде напред, сенка га претиче, и друге сенке му долазе у сусрет.”

Волођа премести поглед на сувоњаву прилику наставника. Хладно, смркнуто, одбојно лице. Волођа потражи његову сенку, и нађе је на зиду, иза столице. Сенка се наказно пресамићује и лелуја – али нема бледо лице и пакостан осмејак, и Волођи није непријатно да је гледа. Мисли му одлећу некуд далеко, и он већ ништа не чује.

– Ловљев! – прозива га наставник.

Волођа се по навичи диже, и стоји, тупо гледајући наставника. Има тако чудан изглед да му се другови смеју, а наставник прави прекорно лице.

Затим Волођа чује како се наставник пакосно изругује. Волођа дрхти због увреде и своје немоћи. Потом му наставник саопштава да је добио јединицу због незнања и непажње, и каже му да седне.

Волођа се глупо осмехује, трудећи се да схвати шта се то са њим догађа.

18.

Јединица, прва у Волођином животу! Како је то било чудно!

– Ловљев – ругају му се другови, смеју се и подгуркују – зарадио си кеца! Прими наше честитке!

Волођи је незгодно. Он још не зна како се треба понашати у таквим случајевима.

– Па шта ако сам зарадио – говори љутито – шта вас се тиче!

– Ловљев – виче ленштина Снегирјев – има нас за један више!

Прва јединица! И мораће да је покаже мами. То је било срамотно и понижавајуће. Волођа је осећао на леђима, у ранцу, чудан терет и nelaгоду – „кец” је оштро штрчао у његовој савести и није се слагао ни са чим у његовој глави.

Није могао да се привикне на ту помисао, није могао да мисли ни на шта друго. Када га је полицајац испред гимназије, по обичају, строго погледао, Волођа због нечег помисли: „Када би само знао да сам добио јединицу!” То је било нешто сасвим ново – Волођа није знао како да држи главу, куда да дене руке – цело тело му обузе nelaгода.

И још је требало пред друговима изигравати безбрижност и говорити о другим стварима!

Другови! Волођа је био сигуран да се сви они радују његовој јединици.

19.

Мама погледа на јединицу, пренесе запањен поглед на Волођу, опет погледа на оцену, и тихо узвикну:

– Волођа!

Волођа је стајао пред њом и пропадао у земљу. Гледао је наборе мамине хаљине, мамине бледе руке, и осећао је на својим дрхтавим капцима њене уплашене погледе.

– Шта је ово? – упита мама.

– Па шта онда, мама – нагло поче да говори Волођа – то ми је прва!

– Прва!

– То се сваком може догодити. И стварно, ово се десило сасвим случајно.

– Ах, Волођа, Волођа!

Волођа заплака, као мало дете размазујући сузе дланом по образима.

– Мамице, немој се љутити – зашапта.

– Ти и твоје сенке – рече мама.

У њеном гласу Волођа као да зачу сузе. Срце му се стеже.

Погледа на маму. Плакала је. Он јој се баци у наручје.

– Мама, мама – понављао је, љубећи јој руке – заборавићу, стварно ћу заборавити на те проклете сенке...

20.

Волођа је уложио огроман напор воље – и није се бавио сенкама, ма колико су га привлачиле. Трудио се да надокнади пропуштене лекције.

Али сенке су се однекуд појављивале. Мада их није изазивао преплићући прсте, мада није слагао предмете један на други да би бацали сенку на зид – сенке су га саме од себе окруживале, насртљиве и неизбежне.

Волођи су сами предмети већ постали незанимљиви, није их скоро ни примећивао – сва његова пажња усмерила се на њихове

сенке. Док се враћао кући, сунце би провиривало иза јесењих облака: он се радовао, јер су у свим правцима трепериле сене; свуда около – оштре од светиљки, мутне од дневне светлости – све су хрлиле ка Волођи, укрштале се, прекривале га непробојном мрежом.

Неке од њих су биле неразговорне, друге су јасно подсећале на нешто; а било је и оних сасвим блиских, познатих – баш њих је Волођа, мимо своје воље, тражио и ловио свуда около, у хаотичном комешању оних туђинских.

Али беху невеселе ове драге и познате сенке...

Када би Волођа приметио како их тражи, осетио би грижу савести и одлазио да се покаје код маме. Једанпут није одолео искушењу, стао је наспрам зида и подигао руке... Мама га је тако затекла.

– Опет! – срдито узвикну. – На крају ћу лично замолити директора да те казни затвором.

Волођа поцрвене и јетко одговори:

– И тамо постоји зид... Свугде је зид.

– Волођа! – жалосно узвикну мама – шта то говориш!

Али Волођа се већ каје због своје грубости и плаче.

– Мама, ни сам не знам шта се то са мном дешава.

21.

Мама никако не може да одагна свој сујеверни страх од сенки. Све чешће јој пада на памет да се и она, попут сина, удуби у њихово посматрање, али на крају ипак налази другу утеху.

– Глупе ли идеје! – говори сама себи – све ће се средити, даће Бог, на најбољи начин: досадиће му и престаће.

А срце јој замире од тајног ужаса, и упорно је прогања осећај страха од стварности. У суморним јутарњим часовима излази јој пред очи цео њен живот, цео склоп њене душе – и види свеколику испразност, сувишност, бесциљност баш као бесмислено тиграње сена, које се сливају и постају све гушће у густом полумраку. „Зашто сам живела?” – пита она себе. – „За сина? Али с којим циљем? Да би постао жртва сенки, прикован уз илузије, уз бесмислене одразе на беживотном зиду?” „И он ће такође крочити у живот, и подариће живот другим бићима, привидним и нестварним, попут сна.”

Седа у фотељу поред прозора и препушта се мислима. Мисли су јој горке и тежобне. Крши у патњи своје дивне, беле руке. Мисли јој лутају. Гледа на своје сплетене руке и почиње да процењује, какве све обресе могу попримити њихове сенке. Уловивши себе у томе, панично се трже.

– Господе! – узвикне. – Па то је лудило!

22.

За ручком мама гледа на Волођу. „Убледео је и омршавио от- како му је доспела у руке та несрећна књига. И сав се променио – и карактер, и све.” „Кажу да се карактер мења пред смрт... Шта ако умре?” „Али, не, не, Господ то неће допустити!” Кашика јој задрхта у руци. Баца унезверен поглед у правцу иконе.

– Не буди тврдоглав, синчићу. И немој да избегаваш супу.

Волођа се лењо осмехује и лагано довршава јело. Мама му је препунила тањир. Он се заваљује на наслон столице и из ина- та жели да јој каже да је супа била неукусна. Али мама има тако узнемирен израз лица, да Волођа одустаје, и бледо се осмехује.

– Најео сам се – каже.

– Ах, не, Волођа, данас је све што ти волиш.

Волођа тужно уздише: када мама говори о његовим омиље- ним јелима, онда то значи да ће га кљукати. Слути да ће га, као јуче, приморати да уз чај једе месо.

23.

Увече је мама рекла Волођи:

– Волођа драги, опет ћеш забушавати – боље немој да затва- раш врата...

Волођа се прихватио учења. Али омета га што су му иза леђа отворена врата, и што мама понекад пролази поред њих.

– Не могу тако – издра се, гласно одгурујући столицу – не могу да се удубим када су врата широм отворена.

– Волођа, зашто вичеш? – нежно га прекорава мама.

Волођа се већ покајао и плаче. Мама га милује и теши:

– Па ја се, Волођа, бринем за тебе – желим да ти помогнем да изађеш на крај са том твојом обузетошћу.

– Мама, поседи овде са мном – моли Волођа.

Мама узима књигу и седа крај Волођиног стола. Неколико минута Волођа ради мирно. Али мамино присуство опет почиње да га нервира. „Као над болесником” – јетко помисли.

Мисли му постају испрекидане, он нервозно миче изгриже- ним уснама. Мама најзад то примећује и излази из собе. Али Во- лођа не осећа олакшање. Мучи га кајање што је испољио нестр- пљење. Покушава да учи – и не може. Најзад иде по маму.

– Мама, зашто си отишла? – бојажљиво пита.

24.

Ноћ очи празника. Испред иконе жари се кандило.

Касно је и тихо. Мама не спава. Клечи у тајанственом полу-мраку спаваће собе, моли се и плаче, јецајући као дете.

Плетенице јој се спуштају на белу хаљину; рамена јој подрхтавају. Молећивим покретом подиже руке до груди и уплаканих очију гледа на икону. Кандило на ланчићу једва приметно се њише од њеног ужареног даха. Сенке се комешају, гомилају по угловима, мичу иза ћивота, и нешто роморе. Безнадежна туга је у њиховом ромору, и неизрецива сета у колебљивом њихању.

Мајка устаје, бледа, с крупним и чудним очима, и посрће на ослабелим ногама. Тихо иде код Волође. Сенке је опкољавају, меко шушкају иза њених леђа, пужу око њених ногу, падају, лаке као паучина, на њена рамена и, завирујући у њене разрогачене очи, мрмљају нешто неразумљиво.

Она опрезно прилази кревету сина. При светлости кандила његово лице је бледо. На њему леже оштре, чудне сенке. Не чује се дисање – спава тако тихо, да је мами страшно на души. Она стоји, окружена нејасним сенкама, обузета нејасним страховима.

25.

Високи сводови цркве тамни су и тајанствени.

Вечерње појање диже се ка сводовима и одзвања свечаном тугом. Тајанствено и строго гледају тамне иконе, озарене жутим пламичцима воштаница. Топли дах воска и тамјана испуњава ваздух узвишеном сетом.

Јевгенија Степановна постави свећу пред икону Пресвете Богородице и клече.

Али њена молитва је расејана. Гледа у лелујави пламичак. Сенке свећа падају на црну хаљину Јевгеније Степановне и на под, у претећем ковитлацу.

Сенке прелећу по зидовима цркве и нестају у висини, на црним сводовима, где звучи свечани и сетни пој.

26.

Волођа се пробудио. Тама га је опколила и нечујно се миче... Волођа ослобађа руке, диже их, миче, усмеравајући поглед ка њима. У мраку не види своје руке, али му се чини да се црне масе помичу пред његовим очима...

А мами се такође не спава – мучи је чама. Пали свећу и тихо иде у собу сина да погледа како овај спава. Нечујно је одшкринула врата и бојажљиво вирнула пут Волођине постеље. Зрак жуте светлости задрхта на зиду, пресецајући Волођин црвени покривач. Дечак је устремio руке ка светлу и, узбуђен, прати сенке. За њега се чак и не поставља питање откуда светло. Заокупљен

је сенкама. Његове очи, приковане уза зид, пуне су безумне усредсређености.

Пруга светлости се шири, сенке се разбежаше, суморне, згрбљене, као бескућници што журе да однесу некуд свој худи иметак, што им притиска плећа.

Мајка приђе кревету, дрхтећи од ужаса, и тихо зовну:

– Волођа!

Волођа се трже. Пола минута зури у маму широм отворених очију, затим сав затрепери, скочи са постеље и паде пред мамине ноге, грлећи јој колена и ридајући.

– Какве то снове сниваш, Волођа! – патнички узвикну мама.

27.

– Волођа – рече мама за јутарњим чајем – тако даље не може, сасвим ћеш пропасти ако и ноћу будеш ловио сенке.

Бледи дечак тужно обори главу. Усне му нервозно подрхтаваху.

– Знаш шта ћемо радити? – настави мама. – Свако вече ћемо заједно да се мало бавимо сенкама, а после ћемо прионути на учење. Добро?

Волођа живну.

– Мамице, ти си дивна – стидљиво рече.

28.

На улици је Волођа био снен и заплашен. Спуштала се магла, било је хладно, туробно. Обриси кућа у магли беху необични. Суморне људске прилике кретаху се испод вела магле, попут злослутних, непријатељских сенки. Све је било зачуђујуће велико. Упрегнути коњ што куња на раскрсници чинио се у магли непојамно огромном звери. Полицајац нељубазно осмотри Волођу. Врана на ниском крову пророковала је несрећу. Али несрећа је већ била у његовом срцу – тужно је било видети како је све околно непријазно. Олињали псић закевта на њега из неке капије – и Волођа осети чудну увреду. И улични дечаци су, чинило се, хтели да понизе и исмеју Волођу. Раније би се лако обрачунао с њима, а сада му страх стеже груди и малаксале руке.

Када се вратио кући, Прасковја га погледа тмурно и непријатељски. Волођи би нелагодно. На брзину се ослободи капута, не усудивши се да подигне очи на мрзовољно лице Прасковје.

29.

Мама је седела сама у својој соби. Био је сумрак – и било је чамотно.

Негде блесну светло. Волођа утрча, живахан, весео, с крупним, помало унезвереним очима.

– Мама, гори лампа, поиграјмо се мало.

Мама се осмехне и пође за Волођом.

– Мама, смислио сам нову фигуру – узбуђено говори Волођа, подешавајући лампу. – Погледај... Ево види. То је – степа, покривена снегом – снег веје, права мећава.

Волођа диже и спушта руке.

– А овде, погледај мало боље, ово је старац скитница. До колена у снегу. Тешко му је да иде. Сам је. Усред поља. Далеко је село. Уморан је, хладно му је, страшно. Сав се пресамитио – врло је стар.

Мама намешта Волођине прсте.

– Ах – усхићено узвикује Волођа – ветар му је скинуо капу, мрси му косу, покрива га снегом. Сметови су све виши. Мама, мама, чујеш ли?

– Почела је олуја...

– А он?

– Старац?

– Чујеш, како запомаже.

– Упомоћ!

Обоје бледи, гледају зид. Волођине руке се њишу – старац пада.

Мама се прва тргла.

– Време је за учење – каже.

30.

Јутро је. Мама је сама код куће. Удубљена у неповезане, тегобне мисли, хода из собе у собу. На белим вратима оцртава се њена сенка, мутна у распршеној светлости замагљеног сунца. Мама се зауставља крај врата и подиже руку широким и чудним покретом. Сенка на вратима се зањихала и прошаптала нешто познато и тужно. Чудна утеха се разли душом Јевгеније Степановне, и она покрете обе руке, стојећи пред вратима, осмехујући се усхићено и пратећи треперење сенке.

Зачуше се кораци Прасковје – и Јевгенија Степановна осети да чини нешто неприлично... Опет јој поста страшно и тужно... „Треба променити место” – мисли она – „отпутовати некуда далеко, где ће све бити другачије...” „Побећи одавде, побећи!”

И одједном се сети Волођиних речи:

– И тамо ће бити зид... свуда је зид.

„Нема се куда побећи!”

У очајању она крши бледе, прелепе руке.

31.

Вече је.

У Волођиној соби на поду гори лампа. Иза ње покрај зида седе мама и Волођа. Гледају на зид и праве рукама чудне покрете...

По зиду беже и комешају се сенке.

Волођа и мама их разумеју. Осмехују се тужно и говоре једно другом нешто недокучиво. Лица су им мирна и сање су им ведре – њихова радост је безнадно тужна, и чудесно радосна њихова је туга. У њиховим очима сија безумље, блажено безумље...

На њих се спушта ноћ...

Превела с руског

Драгиња Рамадански